

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin Meşiac
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de C.H.O.
Editura Tipo MC, Oradea - 2020

1

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889
ISSN-L 2734 -6889

Asistența duhovnicească și îngrijirea trupească acordate răniților români ardeleni, din armata austro-ungară, și prizonierilor străini (1914-1916)

Dr. Augustin ȚĂRĂU

Contactul zilnic cu moartea a hipersensibilizat sufletele soldați români ardeleni de pe fronturile monarhiei bicefale, fiindcă singura nădejde de a-și mai revedea vreodată vetrele și-o puneau bieții oameni în pronia divină. De pe câmpurile de bătălie și din spitalele militare au început să sosească tot mai des cereri de suplimentare a serviciilor duhovnicești, însă satisfacerea lor era greu de îndeplinit din cauza deficitului de preoți ortodocși și greco-catolici de care suferea statul de funcțiuni al armatei austro-ungare. Conștient de această meteahnă, și urmând îndemnul biblic „Pe cei din închisoare i-am cercetat... pe cei bolnavi i-am mângâiat...”, episcopul ortodox al Caransebeșului, Miron Cristea, a ținut să ofere prin exemplul propriu o pildă de milă și de slujire creștinească păstorilor sufletești din dieceza sa vizitând răniții din spitalele militare ale Timișoarei, oraș ce găzduia și comandamentul Corpului VII al armatei. Cei mai mulți dintre răniți erau bănățeni, aduși de pe fronturile din Galiția și Polonia rusească¹, dar se mai aflau aici și ostași originari din comitatele Bihor, Cluj, Hunedoara, Alba Inferioară, Mureș-Turda sau Brașov². Majoritatea aveau răni de gloanțe sau șrapnele, de unde

Dr. Elie Miron Cristea.

* Augustin Țărău, muzeograf la Muzeul Orașului Oradea-Complex Cultural; e-mail: gustav_arhive@yahoo.com

¹ Români bănățeni erau originari din localitățile: „Lugoj, Buziaș, Foen, Uzdin, Doloave, Deliblata, Ofcea, Alibunar, Sânioș, Seleuș, Vég-Sân Mihai, Caransebeș, Chevereșul-mare, Ciacova, Ciclova, Gârbovăț, Sacoșul-unguresc, Giulvez, Oravița, Bârna, Cornereva, Timiș-Slatina, Petrovaselo, Bozovici, Batania, Giroc, Mélnádas, Sușca”. *Episcopul Miron între răniți*, în „Foaia Diecezană”, nr. 36, din 20 septembrie 1914, pp. 3-4

² Erau amintiți soldați români din: „Bihor, de pe la Cluj, Cojocna, Bungard (lângă Juda-Bistrița, Bundorf) Cohalm, Hunedoara, Mediaș, Orăștie, Căstău, Murăș-oșorheiu, Nasna, Scheiul-Brașovului; chiar și un moț din Albac”. *Ibidem*, p. 4

episcopul a tras concluzia că frontul a intrat în faza statică a tranșeelor, dar soldații i-au povestit și despre episoade în care au avut parte de lupte la baionetă și care, alături de faptele de vitejie dovedite combatanții români, i-au lăsat fără suflare pe mulți dintre camarazii lor. „Întrebați fiind despre ofițerii cunoscuți și Români, unul spune: *Luni am dat mâna mai în urmă cu domn căpitan Târziu; pe mine m-au rănit și apoi nu l-am mai văzut.* Altul: *Sergent-majorul X e rănit și el, dar l-am văzut cum a străpuns cu sabia un căpitan rus.* Da, pe domnul Oberleitnant Balcanii l-ați văzut? Unul răspunde: *L-am văzut, Prea Sfințite! De 5 ori ne-a condus în foc, mergând înaintea cu sabia scoasă și strigându-ne: După mine băieți! Dumnezeu e cu noi. Nu l-a atins nici un glonț. Ar fi și pagubă, c-așa fain om, rar găsești. E rănit acum, ulterior, la mână și picior.* Unul spunea că, după ce l-a pușcat în mână, a mai pușcat 4 Muscali. Un viteaz rar era, între cei cercetați, și caporalul Dionisie Păducel, din Gârbovăț, care, după ce s-a luptat în Sârbia, fără a fi vulnerat, a trecut la Galiția, unde singur a pușcat 15 Muscali și, cu despărțământul lui, a prins 150 Ruși. Ai putea scrie o carte întregă despre pășaniile lor”³ – amintea un corespondent de presă ce descrie vizita înaltului ierarh. La spitalul „Crucii Roșii”, episcopul i-a întâlnit pe soldații Regimentului 43 Infanterie din Caransebeș, care s-au bucurat foarte mult la vederea ierarhului lor fiindcă îl cunoșteau din vizitațiile sale canonice ori de la sfințirile și târnosirile lăcașurilor românești de cult. „Unul spunea că: *V-am văzut, c-ați fost în biserică la noi în Bârna,* altul răspundea: *Doară a-ți sfințit biserică nouă din Buzias;* alții: *„V-am văzut la Vârșeț și la Alibunar”,* altul: *Eu am fost între călăreți, când ați venit la Sebeș,* altul: *Eu vă cunosc din călindar și alte multe de acestea”*⁴ – relata mai departe corespondentul. Cu toți au fost cuprinși de entuziasm, s-au străduit să se coboare din paturile lor și să ia poziția de drepți în fața oaspelui, i-au sărutat mâna, iar unul, care era imobilizat din pricina rănilor grave, a răspuns la vorbele de îmbărbătare ale episcopului cu dureroasele cuvinte „Numai cei 4 copilași de acasă de n-ar fi, Prea Sfințite”⁵. Aceeași grijă deznădăjduită pentru soarta odraslelor lăsate fără sprijin și ocrotire va fi mărturisită de gura fiecărui soldat român atins de umbra implacabilă a morții. Preocupată cu alte priorități ale frontului, conducerea armatei austro-ungare a neglijat cererile de asistență duhovnicească ale răniților români, așa că mulți dintre ei s-au adresat ierarhiei celor două biserici naționale cu rugămintea de a interveni pe lângă comandamentele militare teritoriale și a obține acceptul acestora ca o serie de preoți ortodocși și greco-catolici să poată fi atașați spitalelor militare. Un „abonat” al „Gazetei Transilvaniei”, care tocmai se întorsese din nordul Ungariei, aducea cu el doleanțele sutelor de răniți ardeleni pe care-i întâlneau în spitalele din regiunea Cașovia și sugera ca viitori duhovnici să fie salariați din fondurile bisericesti, soluție care ar fi agreată de comandamentul Corpului VI Armată din Košice (Slovacia)⁶.

O parte a deficiențelor de care suferea la acest capitol administrația austro-ungară au fost rezolvate prin inițiativele private ale unor asociații de caritate. Printre ele s-a numărat cea a Reuniunii Femeilor Române „Sfânta Maria” care, împreună cu Institutul de Credit „Economul” și cu despărțământul clujean al „Astrei”, a înființat un spital militar în casa donată de Ioan Petran, un român înstărit din Cluj. „Ambulanța Petran”, după cum au botezat fondatorii noul așezământ românesc, funcționa sub administrarea directorului băncii, dr. Amoș Frâncu, și a medicului dr. Basil Bașiota și avea trei compartimente. Secția pentru răniți era condusă de doamna Sidonia Docan, cea de igienă de domnișoara Ana Pop și cea pentru menaj de doamna Cornelia Deac⁷. Alte românce au făcut voluntariat în spitalele militare de pe cuprinsul imperiului. Doamna Lucia Bologa, din Arad, a lucrat ca soră de caritate în

³ *Ibidem*

⁴ *Ibidem*

⁵ *Ibidem*

⁶ *Răniții noștri cer preot,* în „Foaia Diecezană”, nr. 47, din 6 decembrie 1914, p. 8

⁷ „Ambulanța Petran”, Cluj, în „Cosânzeana”, nr. 51-52, din 29 decembrie 1914, pp. 678-679

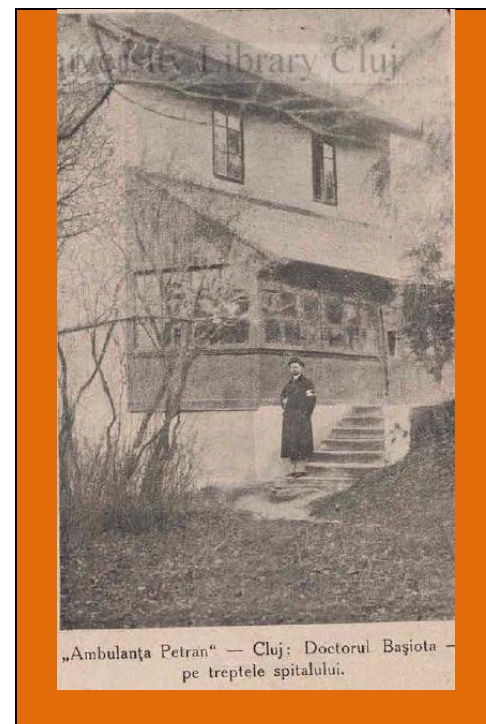

spitalul militar din Trento, unde fusese repartizat fiul ei, student medicinist. Pe lângă serviciile sanitare prestate de româncă, ea l-a mai îndeplinit și pe cel de translator pentru zecile de răniți ardeleni internați aici, cărora a căutat să le facă suferința mai ușor de suportat procurându-le cărți românești de rugăciune sau citindu-le câte ceva atunci când i se ivea vreun răgaz.

A intervenit apoi pe lângă conducerea spitalului și a obținut îngăduința de a-i grupa pe români în aceleași saloane, pentru a mai putea schimba o vorbă unul cu altul și pentru a se putea ajuta reciproc la nevoie. „Un bolnav, cu numele Ardelean, a fost mutat din despărțământul bolnavilor grei în sălile de bolnavi ușori. Tovarășul său, când s-a făcut și el mai bine, încă a fost adus peste o săptămână în despărțământul lui Ardelean. Eu mă duc la Ardelean și-i spui, ca să gătească, că cine a venit azi în odaia vecină. El îmi răspunde: «De-mi vei spune, voi găci». Când i l-am numit pe Toader, s-a bucurat și a zis: «Ce bine îmi pare, că vine să-mi cetească iară cartea lui de rugăciuni, așa-s de frumoase de parcă mă fac alt om când le aud». Așa mi-a plăcut feliul lui de a se exprima, încât am căutat să vă redau cât se poate de exact scena aceea”⁸ – mărturisirea româncă. Ea îi solicita protosincelului arădean Roman Ciorogariu să-i trimită cărțile de rugăciune pentru că cele șaiszeci trimise de societatea „Astra” nu-i erau suficiente, mai ales că de curând veniseră câteva zeci de răniți de la Regimentele 3 și 4 Infanterie din Oradea. Purtarea acestora era una exemplară și a fost foarte apreciată de personalul spitalului, ei nu se prefăceau bolnavi, erau cuviințioși, iar la masa festivă de Crăciun nu s-au îmbulzit la băutură, cum făcuseră alții⁹.

Din nefericire moartea era foarte aproape și de cei care se dedicaseră îngrijirii semenilor aflați în suferință. În spitalul militar din Vinkovci (Croatia)¹⁰ și-a găsit sfârșitul medicul arădean Aurel Mărginean, fiul unui român înstărit din Nădlac, răpus de o boală pe care a contractat-o pe când opera un rănit adus de pe câmpul de luptă. Familia făcuse mari sacrificii materiale pentru a-l întreține la gimnaziu și apoi la Facultatea de Medicină a Universității din Viena, îi construiseră și un sanatoriu modern în comuna natală, pentru a-și putea sluji conaționalii când războiul se va sfârși, iar acum toate planurile li se năruiseră. Părinții nu l-au lăsat pe pământ străin, ci i-au adus trupul ca să se odihnească sub glia străbună¹¹. Tot de pe urma unui morb, contractat pe frontul din Carpați, s-a prăpădit în spitalul militar din Blaj soldatul Vasile Borza, din Tătârlau¹² (Alba). Deși era un simplu ostaș, l-au condus pe ultimul drum toți răniții din spital și o mulțime de oameni din satele vecine, iar după prohod a vorbit despre defunct comandantul așezământului, dr. Hâncu¹³. În luna august 1915 era înregistrată moartea surorii de caritate Florica Manta, care lucra voluntar la spitalul militar din Sibiu. Florica contractase și ea o boală pe când îngrijea răniții aduși în așezământ pentru refacere, după cum pățise și sora sa, Mărioara, decedată cu ceva timp înaintea¹⁴. O tragedie cumplită a lovit și familia medicului militar Ilie Petrașcu, din Lugoj. Pe front a contractat o boală gravă și s-a întors acasă pentru a fi îngrijit de soția sa, dar femeia a contractat și ea boala și s-a prăpădit, în vreme ce el se zbătea între viață și moarte¹⁵.

*

⁸ Starea sufletească a răniților noștri, în „Biserica și Școala”, nr. 1, din 17 ianuarie 1915, p. 2

⁹ Ibidem

¹⁰ Vinkovci, oraș croat din cantonul Vukovar-Srijem, situat lângă frontiera răsăriteană cu Serbia – n.n. A.Ț.

¹¹ + Dr. Aurel Mărginean, în „Biserica și Școala”, nr. 13, din 11 aprilie 1915, p. 98

¹² Tătârlău (în ungurește *Felsőtátárlaka*) sat aparținător comunei Cetatea de Baltă (în ungurește *Küküllővár*), județul Alba, alcătuită azi din localitățile Cetatea de Baltă, Crăciunelu de Sus, Sântămărie și Tătârlău – n.n. A.Ț.

¹³ O înmormântare îndușătoare, în „Unirea”, nr. 44, din 8 mai 1915, p. 4

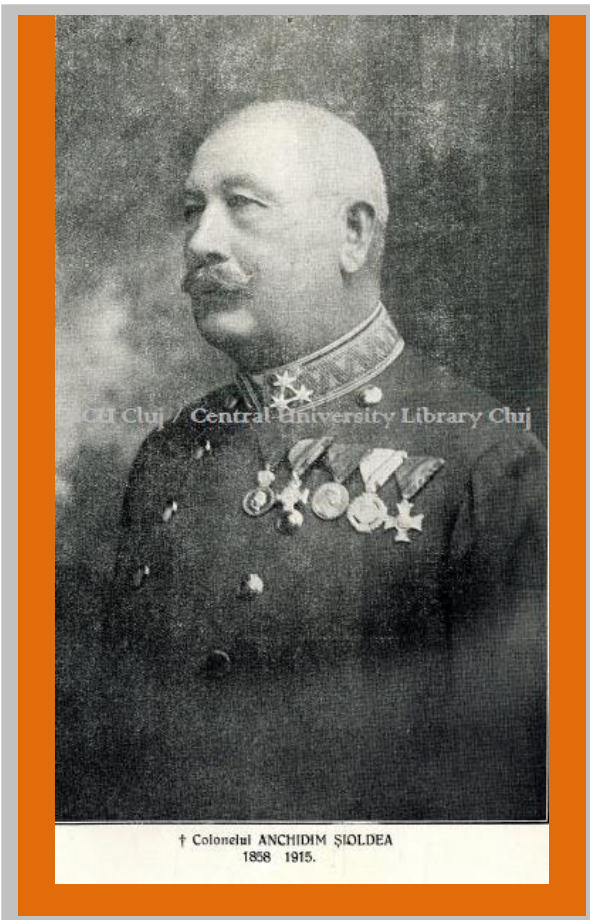
¹⁴ + Eroina Florica Manta, în „Unirea”, nr. 86, din 2 septembrie 1915, p. 4

¹⁵ Tragedia unei familii de medic român, în „Românul”, nr. 28, din 20 februarie 1916, p. 8

Nici prizonierii armatelor inamice, pe care soarta i-a purtat pe pământul Transilvaniei, n-au fost privați de asistență duhovnicească ori de îngrijire trupească. Așa de pildă, la spitalul militar din Bistrița erau internați cinci răniți ruși, iar când unul dintre ei și-a dat obștescul sfârșit, cei rămași în viață au cerut îngăduința de a-și conduce camaradul pe ultimul drum. La insistențele preotului ortodox Borda, dorința le-a fost satisfăcută și locuitorii orașului au fost părtașii unei emoționante scene de solidaritate umană și creștină. „Cortegiul funebru, cu muzica în frunte și cu cei patru soldați ruși, în uniformele lor pământii cari urmau carul mortuar, conform datinei și a lor, cu capul descoperit și triști și abătuți a înduioșat multe inimi”¹⁶ – sublinia un corespondent de presă prezent la tristul eveniment. Cu ocazia aceasta s-a aflat că doi dintre tovarășii de suferință ai defunctului erau români basarabeni. Un alt moment emoționant s-a consumat la Lugoj în a treia săptămână a Paștelui, în duminica de 26 aprilie când, la cererea comandantului prizonierilor ruși internați în lagărul din oraș, autoritățile militare le-au îngăduit rușilor să participe la slujba de vecernie oficiată în „biserica mare” ortodoxă din centrul urbei. Locuitorilor nu li s-au permis să ia parte, din considerente de ordine publică, dar după ce prizonierii au umplut până la refuz lăcașul de cult, românii au umplut și ei trotuarele. Mulți nu mai participaseră la vreun serviciu divin de mai bine de nouă luni și au fost foarte mișcați atunci când părintele dr. Mihăiescu, la sfârșitul slujbei, le-a adresat câteva cuvinte de îmbărbătare, traduse de un român basarabean. Cel mai impresionant a fost momentul în care cei cinci sute de prizonieri au cântat de trei ori „Hristos a Înviat!” pe limba lor. La întoarcerea în lagăr și-au intersectat drumul cu un detașament de tineri recruți români care se îndreptat cântând spre gară, pentru a merge de acolo pe front, care a trebuit să se oprească până la trecerea rușilor. Întâmplarea a sporit și mai mult dramatismul momentului, fiindcă i-a dus pe lugojeni cu gândul la fraților căzuți în captivitatea rusească. „Mulți din public lăcrimau privind la chipeșii Ruși și gândindu-se la ai noștri ajunși prizonieri prin cele depărtate meleaguri rusești și siberiene”¹⁷ – își ilustra un corespondent de presă prezent scena văzută. Clujenii au asistat și ei la o scenă înduieșătoare, oferită de reîntâlnirea a doi frați ruși, aflați amândoi în prizonierat. La gară sosise un convoi cu soldați ruși răniți și invalizi, iar convoiul lor se îndrepta către centrul de triere, de unde urmau să fie repartizați la diferite spitale militare. Pe stradă trecea o trăsură mânăată de un prizonier rus, când din coloană l-a strigat cineva pe vizitiu „Niculae!”. Era fratele căruțașului. Cei doi s-au îmbrățișat în lacrimi și trecătorii au lăcrimat și ei¹⁸.

Exemple de omenie și de solidaritate creștină au oferit însă și rușii. Cazul colonelului român Anchidim Șioldea dovedește din plin calitatea de „buni samariteni” dovedită de membrii societății rusești a „Crucii Roșii”. Înalțul ofițer român era fiul preotului unit din Mititei (Bistrița), iar după absolvirea cursurilor liceale, la Năsăud, a îmbrățișat cariera ostășească, asemenea multor descendenți ai familiilor grănicerești. A urmat cursurile militare ale „Ludoviceului” din Budapesta și după finalizarea lor a fost repartizat la unitatea din Bistrița, apoi la Ibașfalău (azi Dumbrăveni), unde s-a căsătorit cu fiica protopopului Ștefan Câmpian. Cariera militară l-a purtat apoi pe la unitățile din Sibiu, Kezdivásárhely (Târgu Secuiesc), Seghedin, Jula, Vârșeț și Kecskemét. La începutul

¹⁶ O înmormântare înduieșătoare, în „Unirea”, nr. 37, din 17 aprilie 1915, p. 4

¹⁷ Slujbă pentru prizonieri, în „Biserica și Școala”, nr. 16, din 2 mai 1915, p. 124

¹⁸ Doi frați, în „Foaia Poporului”, nr. 48, din 31 octombrie 1915, p. 6-7

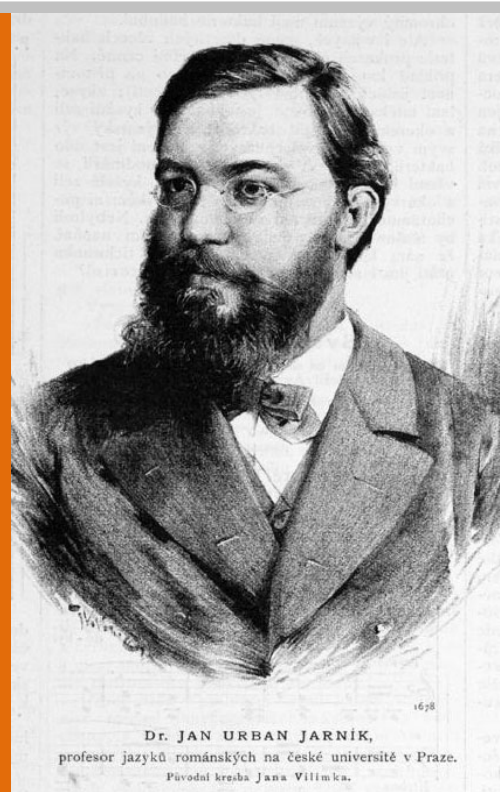

5

războiului participă cu Regimentul 3 Husari din Seghedin la bătălia Belgradului, se îmbolnăvește de plămâni pe Insula Țiganilor, ostrov aflat în fața capitalei sârbești, și este retras pentru a se întrema. După câteva săptămâni este numit comandant al regimentului și este trimis cu husarii săi pe frontul polonez. Pe 14 decembrie 1914 a fost grav rănit în bătălia de la Tuchów și ridicat de pe câmpul de luptă de sanitarii ruși. Până pe 8 aprilie nu s-a știut nimic despre soarta lui, dată la care familia a primit două scrisori mai vechi de la cel rănit. În prima amintea că se află în spitalul din Tarnów și că este bine îngrijit de un medic român basarabean și de un altul polonez, precum și de surorile de caritate din înalta societate rusă. Cea de a doua scrisoare a fost dictată unui medic rus, pesemne că starea de sănătate i se înrăutățise. După reluarea ofensivei austro-ungare și recucerirea teritoriului pierdut în iarnă, rușii s-au retras din Tarnów, în luna mai, transportându-i cu ei și pe răniții inamici. Pe colonel l-au lăsat pe loc, fiindcă avea febră foarte mare, iar personalul medical și-a luat rămas bun de la el și i-a urât întoarcere sănătoasă acasă. Dar n-a fost să fie așa fiindcă, în spitalul garnizoanei Budapesta i-a recidivat boala de plămâni iar rana de șrapnel, care-i sfărâmasese piciorul, a trebuit să-i fie scos prin intervenție chirurgicală. După operație a și murit, la căpătâi fiindu-i soția. „Nu plângeți, căci plânsul e numai un semn al neputinții. Sângele nostru a curs în șiroaie multe, dar el nu a curs în zadar. Pe urmele lui va răsări o nouă viață, un viitor mai bun și mai fericit pentru noi toți, cari trăiți azi – în aceste zile de grea încercare – sub povara atâtor greutăți și ați luat parte pe câmpul de luptă fie și numai sufletește, căci abia cred să fie vreunul dintre voi care să nu aibă acolo un fin sau un frate, sau pe altcineva strâns legat de inima lui. Încă odată: Nu plângeți! Noi ne-am făcut datoria până în sfârșit și am închis ochi cu gândul mângâitor că noi n-am murit în zadar, ci sângele nostru va aduce roade îmbelșugate! Dumnezeii cu voi!”¹⁹ – au sunat cuvintele de despărțire rostite la prohod de mitropolitul unit, Victor Mihaly, în numele defunctului. Astfel trecea în lumea celor dreți unul dintre cei trei colonei pe care-i aveau românii ardeleni în armata austro-ungară.

*

Problema asistenței duhovnicești a românilor răniți, aflați prin spitalele imperiului, a rămas pe mai departe nerezolvată de către autoritățile militare austro-ungare, însă se vede bine că nici autoritățile celor două biserici naționale nu s-au prea străduit să-i dea de capăt. În schimb, Biserica reformată maghiară s-a îngrijit încă de la începutul războiului să trimită câte un predicator în fiecare spital militar din Austria, preponderent catolică, iar contesa Alesandra Teleki a organizat serviciul voluntar al surorilor de caritate tot cu scopul de a alina durerile răniților maghiari. Pentru românii nu se făcea nimic. „Mișcător este și Românul, care șede la o parte gemând, poate cu gândul la nevasta și copii. Nu vorbește altă limbi decât cea românească, nu știe nici scrie, nici ceti, nu poate să spuie ce-l apasă și cei lipsește, nu pricepe și nu se poate înțelege cu alții. Numai îngrijirea devotată de care se bucură îi face soarta sa, cea tristă, de suferit”²⁰ – așa descria gazeta germană „Union” abandonul duhovnicesc de care aveau parte răniții ardeleni. O geană de lumină pentru acești necăjiți a venit din partea unor personalități cehe. Mișcat de drama răniților spitalizați în Praga, universitarul Jan Urban Jarník, filolog de renume, a tipărit un ghid de conversație germano-român, luându-și și sarcina de a traduce benevol orice document în folosul românilor din spitalele orașului. La fel, abatele mănăstirii „Muntele Sion” din Praga, Metodiu Zavoral, a învățat românește pentru a putea

¹⁹ *Colonelul Anchidim Șioldea*, în „Unirea”, nr. 62, din 24 iunie 1915, pp. 1-3

²⁰ *Îngrijirea răniților din străini*, în „Unirea”, nr. 68, din 10 iulie 1915, pp. 2-3

conversa cu răniții din spitalele mănăstirii și din când în când organiza șezători literare cu aceștia. Toată această trudă a ferecat-o între copertile unei cărți intitulată „Șezători românești de pe muntele Sion din Praga”²¹. Situații similare puteau fi întâlnite și în spitalele militare din spatele frontului italian. Preotul militar Longin Corcheș era printre pușinii duhovnici români care se îngrijeau de sufletele răniților și ca atare nu făcea față mulțimii de schilodiți care tot soseau de pe linia frontului. „Sunt o mulțime de răniți români. Ranele sunt cauzate cu deosebire de șrapnele și granatele. Artileria italiană e grozavă. Solul de pe câmpul de operațiuni conține bacili de thétanus și astfel, granatele explodând, aruncă pietre și pământ cu bacili în ranele soldaților, cari mor între chinurile cele mai grozave! Sunt o mulțime de răniți, cari au mai fost răniți în Galiția și Sârbia, și acum sângerează pentru a 3-a oră”²² – relatează confesorul român despre particularitățile letale ale noului front. Preotul le solicita apoi celor din țară să-i trimită cărți de rugăciune și ziare românești pentru a le alina răniților dorul de casă și de limba română de care sufereau. „Mă doare inima văzându-i pe bieții românași printre sloveni și alte naționalități a căror limbă nu o pricep, așa încât sunt siliți bieții ca zile întregi să nu vorbească, fiindcă nu au cu cine. Când aud vorbă românească, să fie ori cât de grav răniți, zâmbesc și își fac cruce, mulțumind lui Dumnezeu că aude grai românesc!”²³ – sublinia el cu durere-n suflet, dezvăluind și motivația care-i mâna în luptă pe ardeleni. „Să luptă ca leii, fiind în speranță că după luptă vor fi și românii răsplătiți după merit, ceea ce trebuie să și urmeze”²⁴.

Disfuncții se înregistrau și în sistemul de distribuire a ajutoarelor oferite de stat familiilor celor plecați pe front. Sătmăreanul Vasile Buda, din Lipău²⁵, după ce îi scria preotului din satul său că pe front l-a întâlnit pe învățătorul Octavian Pop, cel care s-a ocupat de instruirea copiilor de parohie, și că vreme de trei zile au trecut unul pe lângă altul fără a se recunoaște între ei, din pricina degradării fizice în care au ajuns amândoi, îl ruga pe părinte să intervină pe lângă notarul comunal pentru că soția sa n-a primit niciodată alocația cuvenită, în vreme ce nevestele altor mobilizați au beneficiat de acest ajutor. „Și mă rog părinte că rugăciunile cari le verși pentru noi în sfânta biserică să fie primite înaintea lui Dumnezeu. Că Doamne în mare jug suntem astăzi, dar gândim că, după rugăciunile cari se varsă în biserici pentru noi, bunul Dumnezeu și Maica Preacurată și sfânta Cruce va pune milă și ne va scoate din jugul acesta. Of! Părinte cum ne luptăm din tărie pentru țara noastră iubită, și acasă am lăsat patru copii orfani și muierea, cari umblă dintr-o poartă într-alta” – își începea bietul soldat solicitarea, punându-și nădejdea prioritar în pronia cerească și doar apoi în intervenția umană – „Pe cum am cetit o carte de acasă, a mea familie încă până în ziua de astăzi n-a căpătat ajutorință de la stat, care a fost făgăduită pentru noi. Că domnul notar tot împinge de pe o vinere pe alta și bieții de ei tare cu greu pot aștepta. Dar te rog Părinte sufletesc ca să ostenești cu pruncii mei până la casa satului să vorbești pentru mine cu notarul, că ce lucru este că celelalte muieri toate au căpătat ajutorință câte de 2 ori, iar a mea muieră n-a căpătat niciodată”²⁶ – la care mai adăuga el că învățătorul, „majorul”, a fost acela care l-a lămurit și l-a sfătuit cum să procedeze.

De Crăciunul anului 1915, „Reuniunea Femeilor Române” din Turda a oferit o nouă pildă de omenie, organizând serbări la spitalele militare din oraș pentru ca și răniții internați aici să resimtă cât de cât căldura praznicelor petrecute până acum doi ani cu cei dragi de-acasă. Sufletul acestor manifestări a fost preoteasa Lucreția Mureșan care, împreună cu alte românce²⁷, au pregătit cadouri și s-au ocupat și de partea spirituală și culturală a întâlnirilor cu suferinzii. Prima oprire a fost la Spitalul central, aici protopopul Iovian Mureșan a rostit o predică despre nădejdea creștinească, iar o domnișoară româncă a

²¹ *Ibidem*

²² *O rugare de pe câmpul de luptă*, în „Unirea”, nr. 75, din 29 iulie 1915, p. 4

²³ *Ibidem*

²⁴ *Ibidem*

²⁵ *Lipău*, sat aparținător comunei Culciu (în ungurește *Kolcs*), județul Satu Mare, alcătuită azi din satele *Culciu Mare*, *Apateu*, *Cărășeu*, *Corod*, *Culciu Mic* și *Lipău* – n.n. A.Ț.

²⁶ „*Din poartă-n poartă*”, în „Calendarul Asociațiunii”, pe anul visect 1916”, nr. 45, din 1916, p. 114-116

²⁷ Acestea au fost: „*Măria Vlăduțiu*, presidentă de onoare, *Catinca Dr. Moldovan*, viceprezidentă, *Olimpia Dr. Moldovan*, casieră, *Eugenia Dr. Rațiu*, secretară, *Maria Dr. Ciuta*, controloră, *Lucia Bologa*, *Susana Trif*, *Nina Gaia* și domnișoara *Vitușca Mesaroș*, *Cornelia Buș* din *Poiana*”. *Serbările de Crăciun ale soldaților răniți din Turda*, în „Românul”, nr. 25, din 17 februarie 1916, p. 6-7

recitat poezii patriotice. Apoi românele au poposit la spitalul din Turda Nouă și la cel improvizat în clădirea liceului, după același tipic. Fiecare ostaș a primit câte un cozonac, o carte de rugăciuni, tutun, chibrituri și câte o cană de ceai cu rom. Foarte încântate au fost autoritățile locale, comisarul guvernamental dr. Betegh Miklós le-a felicitat pe românce, iar directorul spitalelor, dr. Borbély, a exclamat: „Iarăși ne-a întrecut pe noi (Maghiarii) Reuniunea femeilor române”²⁸. Tot de Crăciun, ierarhia bisericească din Praga a organizat pentru soldații români ardeleni din oraș, care numărau „câtă frunză și iarbă”, serbări închinare Nașterii Domnului, deopotrivă pentru cei ortodocși și cei pentru cei greco-catolici. Din pricina mulțimii ostașilor, pentru ortodocși au fost alese sala Politehnicii și lazaretul mănăstirii Strahov, iar pentru cei uniți biserica „Sfântul Salvator” și „Casa reconvașenților”. La sala Politehnicii, frumos ornată cu brăduți puși la dispoziții de baronul Waldstein, au cuvântat preoții Nicolae Șoșdean, din Lugojel (Timiș), și părintele Valer Șesan, din Cernăuți, bucovinean căsătorit cu fiica președintelui Camerei de Comerț din Praga. De altfel, preoteasa le-a și cântat soldaților cinci prelucrări după folclorul românesc, alte trei cântece au fost interpretate de Alexe Odor, fost funcționar la banca „Albina”, apoi i-au urmat doi interpreți cehi. Părintele Laurențiu Curea, din Deva, a susținut apoi un concert de colinde, pe patru voci, cu un ansamblu coral alcătuit de el din soldații mai talentați. La mănăstirea Strahov au ținut cuvântat părintele Șesan și doi cunoscuți prieteni ai românilor ardeleni, abatele Zavoral și profesorul universitar Urban Jarnik. La biserica „Sfântul Salvator”, preotul unit Emil Habor a oficiat slujba vecerniei, a ținut predica și a urmat un scurt concert de colinde, interpretate de un alt cor ostășesc. Apoi toți soldații români s-au reunit și au traversat capitala Boemiei spre cazărmile lor, în sunet de fanfară, pentru că în următoarele zile urmau să fie retrimiși pe front. „Câte sate românești, câte cătune se gândeau acum la flăcăii și tații aceștia cari au să moară – unii – cine știe pe cari meleaguri!”²⁹ – erau cuvintele cu care-și încheia reportajul un corespondent ad-hoc de presă. De pe frontul italian, învățătorul timișean Petru Slevici scria și el acasă despre cum au petrecut Crăciunul ostașii români din Regimentul 8 Glotași din Lugoj. Aici, trei ofițeri au pus bani laolaltă și au împodobit un brad cu diverse daruri pentru soldați. În ajun, preotul militar Boca a oficiat slujba religioasă, iar din strana improvizată i-au ținut isonul militarii. Apoi a fost cântat imnul de stat, s-au împărțit cadourile și s-au întors cu toții la posturile lor. De față a fost și preotul militar german. În dimineața Crăciunului, același părinte Boca a săvârșit slujba în românește și sârbește, fiindcă în unitate erau încadrați și sârbi bănățeni, și apoi s-au cântat colinde. La sfârșit ostașii au donat câțiva bănuți din soldele lor pentru fondul destinat zidirii unui orfelinat la Sibiu, destinat orfanilor de război. S-au strâns 131 de coroane și 30 fileri³⁰.

*

Interesantă este și povestea istorisită de un ofițer român aflat în misiune la Viena, Cu real talent literar, el își exprimă în prima parte a „reportajului” său dorul pe care-l resimte pentru meleagurile natale din Transilvania, chiar dacă progresele tehnologice ale Vienei îl fascinează, și apoi bucuria de a fi întâlnit aici câțiva confrăți cu care să poată conversa, urmată de compasiunea pentru un soldat român înmormântat aici, de parte de țara lui și neștiut de ai săi. Într-una din duminici a participat la slujba oficiată la biserica ortodoxă, în limba sârbă, pentru mulțimea de ostași slavi aflați în capitala imperiului, și mare i-a fost încântarea când spre finalul liturghiei preotul a slujit și în românește pentru folosul celor câțiva soldați români împrăștiați prin mulțime. „Când a răsunat cel dintâi: «Doamne miluiește-ne!» am tresărit ca dintr-un vis și, fără să știu cum, ochii mi s-au umplut de lacrimi cari se scurgeau fierbinți peste obraz” – mărturisește ofițerul – „E așa de plăcut și așa de dulce să auzi în țară streină accentele limbei tale materne. Găsim că e frumos tot ce ni se spune în limba noastră și, fără să știm, ne unim cu cel ce ni-le rostește”³¹. Apoi a fost înștiințat despre moartea unui camarad rănit, l-a condus pe ultimul drum înspre cimitirul vienez, iar după înmormântare a avut curiozitatea să cerceteze crucile plantate pe proaspetele parcele destinate militarilor. Aici a dat peste mormântul ostașului Vasile Stanciu, din Regimentul 51

²⁸ *Ibidem*

²⁹ *Crăciunul românesc în Praga*, în „Românul”, nr. 2, din 16 ianuarie 1916, p. 2-4

³⁰ *Pentru orfelinatul românesc din Sibiu*, în „Românul”, nr. 18, din 6 februarie 1916, p. 4-5

³¹ *Din străini*, în „Calendarul Asociațiunii, pe anul visect 1916”, nr. 45, din 1916, pp. 119-127

Infanterie din Cluj, înhumat și neștiut de ai săi. Ofițerul s-a cutremurat și, la plecarea din cimitir, a trăit impresia că a lăsat acolo un prieten drag, trăire care l-a făcut iarăși să-i fie dor de limba românească și de meleagurile natale. „Sunetele dulci ale limbei materne, auzită în țară străină, inscripția de pe crucea unui frate conațional, mort și el în străini, vor face întotdeauna să bată mai puternic coardele inimei. Mai ales dacă e plină de dor după o patrie îndepărtată, unde, ce-i drept, nu sunt parcuri îngrijite, biserici pompoase și castele minunate, dar unde e freamăt de codrii și murmur de ape cristaline, unde în serile de vară se aprind pe culmi vesele focuri de păstori, pe când doina lină și trăgănată plânge de veacuri aceeași durere a unui neam fără de noroc”³². Tot aici avea să fie înmormântat la 1 noiembrie 1915 locotenentul Aurel Cărpinișan, din Sebeș (Alba), mobilizat la Regimentul 34 Artilerie de Câmp din Cluj, rănit grav de un șrapnel pe frontul rusesc, care și-a aflat sfârșitul în „Spitalul Rudolfin” din Viena³³. După o jumătate de an, locotenentul Ștefan Boeriu, aflat și el într-o misiune la Viena, va întocmi o listă cu 70 de eroi români înmormântați în cimitirul suburbiei vieneze Pruzana, foști ostași ai unor regimente ardeleni³⁴.

*

Despre omenia unor preoți și înalți ofițeri de pe frontul rusesc amintește într-o scrisoare ofițerul român Bazil Radu, încadrat la Regimentul 50 Infanterie din Alba Iulia, care a fost rănit în luptele duse pentru cucerirea orașului fortificat Ivangorod. El povestește într-o scrisoare că, după ce au fost recuperați de pe câmpul de bătălie, răniții au fost duși la corturile ambulanței, unde i-au întâmpinat doi preoți militari cu vorbe de îmbărbătare. A doua zi de dimineață au sosit autospecialele sanitare pentru a-i duce la spitalele militare, dar înainte ca acestea să pornească la drum, fiecare mașină a fost vizitată de generalul de divizie al frontului care, aflând că răniții sunt în majoritate români, i-a întrebat pe fiecare „doare?”, dădea mâna cu ei și se despărțea cu urarea „treiască!”. Gestul simplu, dar omenos, al înaltului ofițer i-a bucurat și îmbărbătat pe răniți. Ajuns la mașina în care a fost îmbarcat Bazil Radu, un locotenent neamț, care-l însoțea, i-a lăudat pe ardeleni. „Excelență, Românii aceștia s-au purtat admirabil!”³⁵ – a spus el. Ajunși la primul spital, au fost întâmpinați de însuși feldmareșalul Herman Köves de Kövesháza cu vorbele „Bine purtat la voi!” și apoi vizitați de prințul Stefan zu Schaumburg Lippe, care le-a spus câteva cuvinte de mângâiere pe limba fiecăruia. A doua zi, un preot militar le-a făcut cunoscut comunicatul oficial publicat pe ordinul de zi al frontului de către feldmareșalul Karl von Hofer, comandantul suprem al frontului. „Trupe ardeleni, majoritate Români, au ocupat 8 cercuri de apărare din fața cetății Ivangorod, partea leului îi revine Regimentului de infanterie Nr. 50, care singur a ocupat 4 cercuri, a capturat 2.400 Ruși, 29 tunuri și mai multe mitraliere”³⁶ – suna comunicatul, la care ofițerii români au strigat „Trăiască!”. Gloria de care s-au acoperit ostașii români le-a determinat până și surorile medicale să învețe câteva cuvinte românești. Când le serveau masa, ele îi întrebau pe răniți: „place?”. Din spitalul militar de linie, răniții au fost mutați mai târziu în spitalul de Čáslav (Boemia), unde Bazil Radu a avut surpriza să vadă afișele de interdicție a fumatului scrise inclusiv în românește, noutate care l-a dus cu gândul la profesorul filo-român Jan Urban Jarnik, iar după câteva zile, când au fost vizitați de prințesa Elisabeta a Austriei, a fost surprins să-l audă pe medicul care o însoțea spunându-i „Nu ști românește!”. Același medic i-a aranjat apoi să fie mutat într-un spital din Ungaria, mai aproape de casă. La plecare, un ofițer ungar, cu care împărțea salonul, a mai felicitat încă o dată vitejia ardelenilor. „Frate, de zece ori merg în luptă cu un soldat român decât cu un ori care altul, pentru că la Român dacă îi poruncești ceva, ți-o împlinește”³⁷ – i-a mărturisit acesta.

De pe frontul italian, locotenentul Ilarie Cojocariu dădea de știre că preotul greco-catolic Petru Domșa, originar din Pintic³⁸, a fost distins cu Crucea preoțească „piis meritis”. De opt luni de zile el era singurul preot militar trimis de autoritățile militare pentru asistența duhovnicească a soldaților români

³² *Ibidem*

³³ *Necrolog*, în „Foaia Poporului”, nr. 51, din 21 noiembrie 1915, p. 7

³⁴ *Mormintele eroilor noștri*, în „Foaia Poporului”, nr. 28, din 20 mai 1916, p. 1-2

³⁵ *Însemnări pe răboj. Cum ne cunosc străinii...*, în „Românul”, nr. 7, din 25 ianuarie 1916, pp. 6-7

³⁶ *Ibidem*

³⁷ *Ibidem*

³⁸ *Pintic* (în ungurește *Oláhpéntek*), localitate aparținătoare azi municipiului Dej, județul Cluj – n.n. A.Ț.

aflați pe frontul din Tirol și alerga neobosit de la un sector la altul, plus prin spitalele militare, pentru a săvârși sfintele liturghii și pentru a-i împărtăși pe ostași, fără să se cruțe pe sine. „Cu adevărat zel apostolic a cercetat pe ostașii noștri în toate pozițiile și tranșeele cele mai expuse, întărind și mângâind sufletește pe toți, îndemnând la credință, la plinirea cu sfințenie a datorințelor de ostași buni și creștini. Bucuria ostașilor, când auzeau că iară vine *popa nostru*, ori unde ar fi fost ei: pe munții cei mai înalți, pe drumuri rele, prin zăpadă până în brâu, departe ori aproape de dușman, când vedeau că și „*popa lor*” împarte soarta cu ei, și simțeau că nici ei nu sunt părăsiți, ci și ei au părinți sufletești cari se îngrijesc de ei în năcaz... bucuria ceasta nu se poate descrie, era pentru ei o zi de sărbătoare, o zi de recreare sufletească și trupească, căci părintele nostru totdeauna le aducea știri noi, le aducea vorbe bune și mângâiere”³⁹ – suna descrierea făcută de locotenentul român, autorul scrisorii, ilustrând apoi bucuria soldaților cu câteva ipostaze plastice surprinse cu ocazia slujbelor religioase oficiate de neobositul părinte. „Cu astfel de ocaziuni, totdeauna servea părintele Domșa câte o sfântă liturghie sau feștanie în liber, unde cântau ostașii români «*Cuvine-să cu adevărat*» ori «*Cătră Născătoarea de Dumnezeu*» de răsunau Alpii, de se cutremura creasta de gheață a câte unui *Gletscher* bătrân cu ochii holbați, scuturându-și zăpada de mii de ani din urechi ca să audă și el mai bine cântarea dumnezeiască, care poate n-a auzit-o de când e. Între astfel de împrejurări, ostașii noștri își uitau pe un moment toate năcazurile și durerile și se simțeau acasă, în bisericuța din deal, din satul lor...”⁴⁰ –își încheia el frumoasa-i expunere.

³⁹ *Distincția preotului nostru militar Petru Domșa*, în „Unirea”, nr. 65, din 27 iunie 1916, pp. 1-2

⁴⁰ *Ibidem*